

Zámek Kaceřov v pramenech historické ikonografie

PETR KOLÁŘ

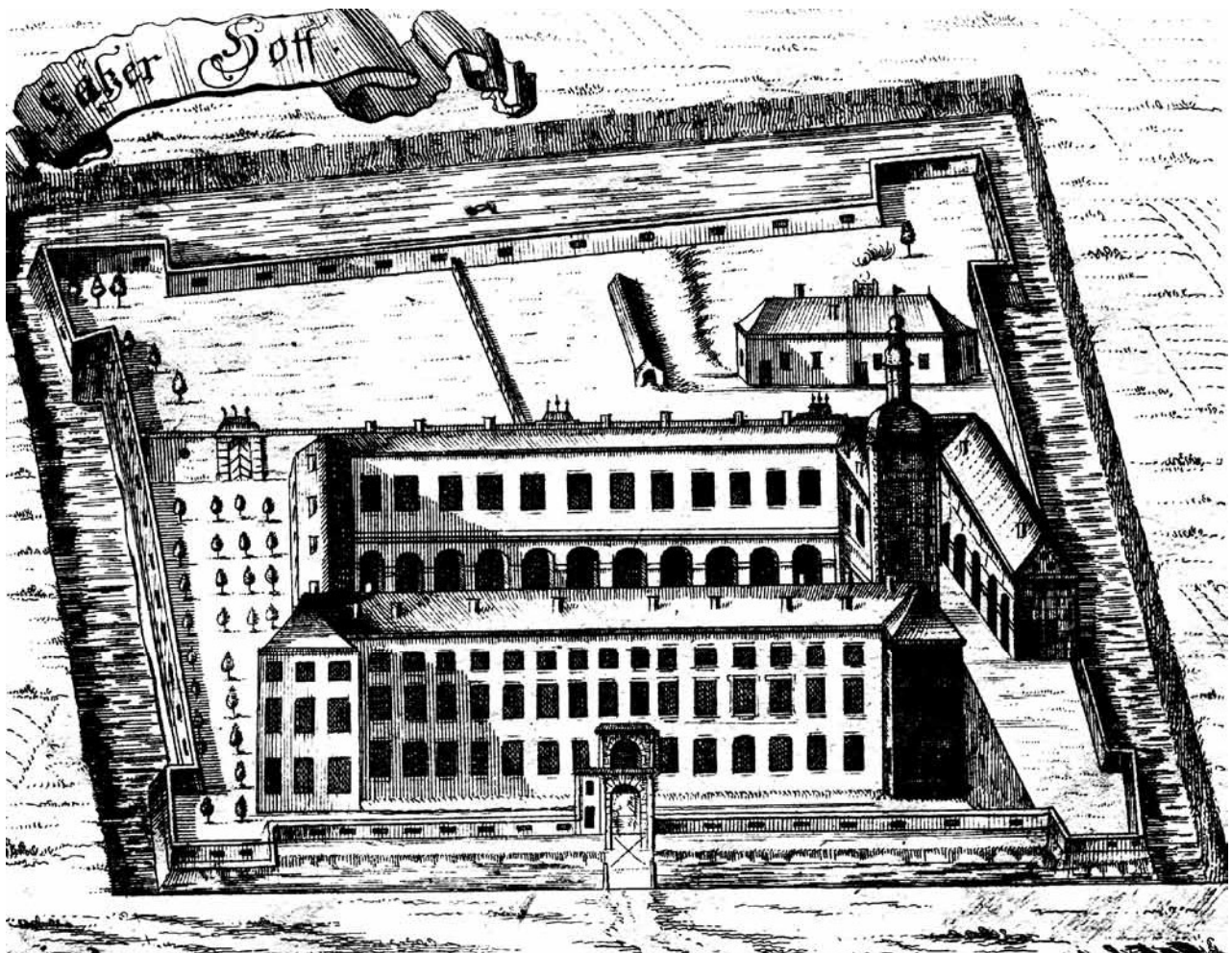
Zámek v Kaceřově na severním Plzeňsku je významnou ukázkou renesanční stavby panského sídla nejen v Čechách, ale i ve středoevropském měřítku. Vybudován byl Floriánem Gryspekem z Gryspachu v období let 1540–1552. U památky takového uměleckohistorického významu patří výzkum ikonografických pramenů k základům jejího poznání. Přesto však dosud nebyla ikonografii zámku Kaceřov věnována dostatečná pozornost. Autor se snaží alespoň zčásti dluh splatit. Uvádí některá historická vyobrazení zejména exteriérů zámku, jak vznikala v období let 1712–1897. Mnohá z nich jsou dnes velmi ceněna, protože podoba památky se pochopitelně během staletí měnila. Zásadní přestavbě se zámek v Kaceřově v minulosti naštěstí vyhnul. Citelnou ránu utrpěl až při zhoubném požáru roku 1912.

Klíčová slova: severní Plzeňsko — Kaceřov — zámek — Florián Gryspek z Gryspachu — renesanční architektura — historická ikonografie

Zámek v Kaceřově na severním Plzeňsku je stěžejním architektonickým dílem mezi panskými sídly období renesance nejen v Čechách, ale i ve střední Evropě. Jeho historie je poměrně známá. Zámek jako své reprezentativní

sídlo nechal vybudovat v období let 1540–1552 na místě tvrze velice vlivný a schopný sekretář české královské komory Florián Gryspek z Gryspachu. Na díle pracovali italští umělci; Kaceřov se stal první čistě renesanční

Obr. 1. Mauritius Vogt: Zámek Kaceřov (Kätzerhoff). Pohled od východu. 1712. (Převzato z VOGT, M.: Das Jetzt lebende Königreich Böhmen)

Obr. 2. Martin Prusík: Zámek Kaceřov. Pohled od jihovýchodu. Akvarel na papíře 26 × 41 cm. Kolem roku 1809. (Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, reprofoto P. Mašek, 2015)

Obr. 3. František Prusík: Klášter Plasy. Kolorovaná kresba na papíře 60,2 × 30 cm. 1814. (Státní oblastní archiv v Plzni, reprofoto P. Mašek, 2015)

Obr. 4. František Prusík: Klášter Plasy. Kolorovaná kresba na papíře 60,2 × 30 cm. 1814. Výřez se zámkem Kaceřov. (Státní oblastní archiv v Plzni, reprofoto P. Mašek, 2015)

zámeckou novostavbou v Čechách a na Moravě, nesoucí výrazné rysy městských vil na Apeninském poloostrově, a zároveň jakýmsi prototypem dalších podobných staveb u nás. Stavba byla ovšem unikátní i originální kombinací její vojensky obranné a obytné funkce. Zásahu na tom měla vespělá bastionová fortifikace, ve své době jedna z nejpokročilejších v oblasti na sever od Alp. – Podobný typ je charakterizován italským výrazem *in modo fortezza* (na způsob pevnosti).¹

Gryspekové ztratili zámek i celé panství v důsledku pobělohorských konfiskací. Novým majitelem se stal v roce 1623 cisterciácký klášter v Plasích, a jím zůstal až do svého zrušení (1785). Po zrušení kláštera a krátkém správcovství Náboženského fondu získává v roce 1826 plaské panství s klášterem včetně zámku Kaceřov tehdy nejlivnější politik ve střední Evropě, kancléř rakouského císaře Františka I., Klemens Lothar V. Metternich (1773–1859). Metternichům patřil zámek až do roku 1922. S jejich obdobím na Kaceřově je spojeno několik nevhodných zásahů do funkce a podoby stavby a posléze i její největší tragédie. V roce 1912 zámek, využívaný jako sýpka, vyhořel. Stopy tohoto požáru si nese dodnes. Naštěstí při tom nebyla dotčena základní renesanční dispozice, takže můžeme zámek jako celek dodnes obdivovat v jeho z větší části autentické podobě. S výjimkou jižního křídla a některých architektonických detailů však byly při požáru takřka zcela zničeny interiéry.

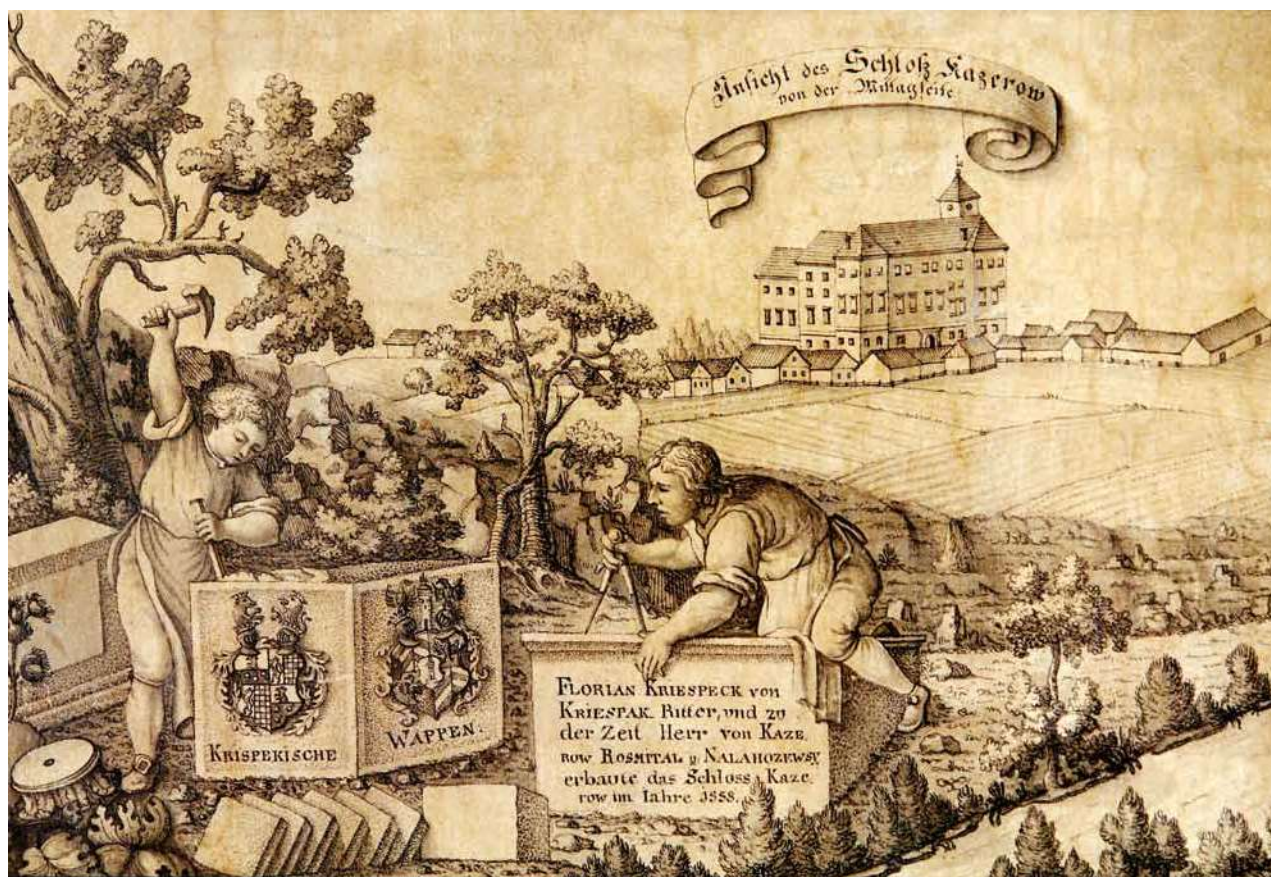
V důsledku první pozemkové reformy se zámek a okolní rozsáhlé zemědělské pozemky dostaly do vlastnictví

rodiny Spěváčkových, která zde hospodařila do roku 1948. Potom objekt sloužil jednotnému zemědělskému družstvu. Památce dokonce hrozil zánik, když se v sedmdesátých letech 20. století uvažovalo o jejím odstranění. Tehdy bylo také bezohlednou výstavbou zemědělských objektů výrazně narušeno blízké okolí zámku. Smutné dědictví reálného socialismu zatěžuje zámek dodnes.

V osmdesátých letech 20. století zámek přešel do správy Krajského střediska státní památkové péče a ochrany přírody v Plzni. V roce 1992 byl vrácen do vlastnictví potomků Spěváčkových – rodině Strunzové.

Zámek se sice dochoval takřka v původním stavu, ale v minulosti prošel několika významnými stavebními změnami, které jsou názorně zachyceny v ikonografických

¹ Stavebněhistorickým vývojem zámku v Kaceřově a jeho hodnotami se zabývalo v minulosti více autorů. Pomineme-li dnes již klasické dílo SEDLÁČEK, A.: *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, 13. díl, je třeba se zmínit v základním přehledu ještě o dalších. LAUŽIL, C.: *Schloss Kaczeřow in Böhmen*. FREJKOVÁ, O.: *Palladianismus v české renesanci*. ŠAMÁNKOVÁ, E.: *Architektura české renesance*. Fortifikaci zámku zkoumal FÁK, J.: *Opevnění zámku Kaceřov*. Stavební vývoj dnes již neexistující věže rozkryl NOVOBILSKÝ, M.: *Gotická věž tvrze na zámku v Kaceřově*. K objednateli díla viz KOLÁŘ, P.: *Nejvýznamnější donátor a mecenáš renesanční a humanistické kultury na Plzeňsku*. Zatím jediné komplexní pojednání o zámku, původní tvrzi i celém panství zpracovali ROŽMBERSKÝ, P.; NOVOBILSKÝ, M.: *Gotická tvrz a zámecká pevnost Kaceřov*.

Obr. 5. Ondřej Wiehl: Generální mapa statku Kaceřov. Papír podlepený plátnem, 117 × 172 cm. 1824. Parergon s pohledem na zámek Kaceřov. (Státní oblastní archiv v Plzni, reprofoto P. Mašek, 2015)

pramenech. Ačkoli jsou mnohé z nich dostatečně známé a při různých příležitostech byly opakovaně publikovány, skutečností je, že historické ikonografii Kaceřova se v minulosti až dosud systematicky věnoval pouze jediný autor. Byl jím J. Fák ve svém příspěvku na konferenci v Mariánské Týnici v roce 1997 o grypsekovské tématice, posléze publikovaném.² Jen letmo se historické ikonografie zámku dotkli P. Rožmberský a M. Novobilský.³

Autor tohoto příspěvku na své předchůdce plynule navazuje a přináší některé své nové poznatky. Stěžejní je obrazový materiál. Část pochází z archivních fondů Státního oblastního archivu v Plzni, jedna ukázka je ze sbírek Muzea a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici. Pochopitelně se uplatnila starší literatura včetně periodik. A konečně bylo možné použít i pramen *in situ* ve výzdobě interiéru kaceřovského zámku (i když v tomto případě pouze ve vztahu k jeho staviteli, nikoliv stavebnímu vývoji).

Autoři nejstarších vyobrazení do roku 1850

Zámek Kaceřov budil pozornost už v době svého vzniku. Někjaký čas ovšem trvalo, než se na plátně a na papíře objevila první jeho vyobrazení. Logicky se tak nejdříve stalo v nejbližším okolí, v plaském klášteře. Prvním známým autorem vyobrazení Kaceřova se stal plaský mnich

Mauritius Vogt (1669–1730), jenž se prakticky po celý svůj život věnoval regionální topografii a historii.⁴

S nástupem 19. století se zájem o památku zvětšuje i mezi laickou veřejností. Objevují se první skutečně umělecká vyobrazení. Na zámek se zaměřují především příslušníci kralovické výtvarnické rodiny Prusíků.⁵ Martin Prusík (1745–1822) byl stavitelem a grafikem, podílel se mimo jiné na výstavbě Plas. Vytvořil sérii tří kreseb, které se navzájem liší jen v detailech; dodnes se jedná patrně o nejznámější regionální vyobrazení zámku v Kaceřově. Poměrně málo známý Martinův nejstarší syn František (1789–1838) je autorem veduty plaského klášteře, objevené nedávno ve Státním oblastním archivu v Plzni, v jehož fondech se nalézají doplňující kresby Kaceřova a Mariánské Týnice. František působil nejprve jako zedník, posléze jako stavitel pro pražské arcibiskupy v Červené Řečici u Pelhřimova. Tam také zemřel. Zabýval se ovšem i malířstvím a grafikou. Zároveň se mu připisuje objevení kaolinových dolů v Kaznějově.⁶

2 FÁK, J.: *Zámek Kaceřov v historické ikonografii*, s. 56–61.

3 ROŽMBERSKÝ, P.; NOVOBILSKÝ, M., c. d., s. 50–53.

4 VOGT, M.: *Das Jetzt lebende Königreich Böhmen*. O M. Vogtovi blíže BUKAČOVÁ, I.: *Mauritius Vogt – příspěvek k barokní vzdělanosti v Čechách*, s. 8–9.

5 K historii a genealogii rodu viz PRUSÍK, J.: *Rod Prusíků: 1515–1970*.

6 Tamtéž, s. 15.

Obr. 6. Ondřej Wiehl: Generální mapa velkostatku Plasy. Papír podlepený kartonem, 150 × 115,5 cm. Asi 1825. Parergon s pohledem na zámek Kaceřov. (Státní oblastní archiv v Plzni, reprofoto P. Mašek, 2015)

Též u dále uváděných regionálních autorů jde, nadneseně řečeno, o rodinný klan. Ovšem nebyli to profesionální výtvarníci. Bratři Jan a Ondřej Wiehlové se věnovali lesnímu inženýrství, se specializací na kartografii a zeměměřičství. Pocházeli z rodiny lesníka na klášterním panství Chotěšov. Starší Jan (1762–?) nějaký čas působil v severních Čechách, mladší Ondřej (1768–1844) pro změnu na několika místech západních a jihozápadních Čech.⁷ Oba přišli do Plas v době nejspíš těsně před rokem 1820. Vytvořili větší množství map plaského panství, přičemž na některých z nich, v tzv. parergonech, je zachycen mimo jiné i Kaceřov.⁸ V rodinné tradici pokračoval Ondřejův syn Antonín. Pracoval jako fořt na Býkově a později také jako zeměměřič u lesní správy v Plasích. Vytvořil jedno vynikající mapové dílo plaského panství, jež bylo následně vydáno formou litografie. O Antonínu Wiehlovi není jinak mnoho známo.⁹ Pro úplnost je však třeba uvést, že byl otcem známého architekta Antonína Wiehla (1846–1910).

Stručné medailony autorů nejstarších vyobrazení Kaceřova zakončíme symbolicky osobností, která jako vůbec první předložila odborné knižní zpracování vývoje panských sídel v Čechách, a zároveň se jednalo o rodáka právě ze severního Plzeňska. Mluvíme pochopitelně o Františku Alexandru Heberovi (1815–1849).¹⁰ Jeho právě zmíněné dílo, byť poznamenané dobovým romantickým

nádechem, je vysoce hodnoceno zejména pro kvalitu rytin, které jsou neocenitelným zdrojem poznání stavu panských sídel v Čechách v době kolem poloviny 19. století. Svazek obsahující popis Kaceřova byl vydán v roce 1846.¹¹

Vybraná ikonografie

Pro tento příspěvek bylo vybráno devět vyobrazení zámku z období let 1712–1897 (v jednom případě společně s klášterem v Plasích), jedno vyobrazení interiéru a jedna reprodukce historické výzdoby interiéru. Přihlédnuto

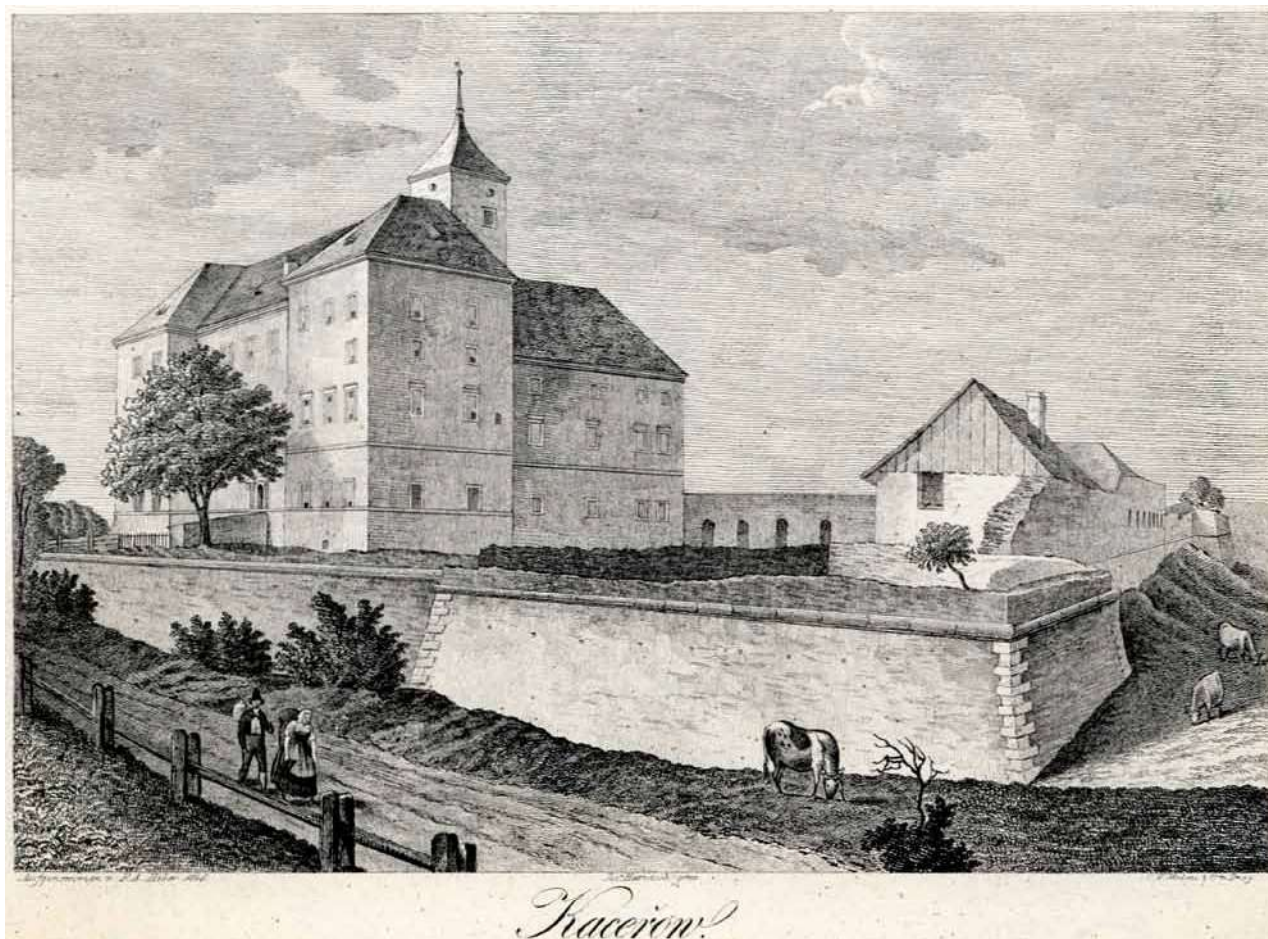
7 Historií rodiny Wiehlů se zabývá HUBKA, P.: *Wiehlové a Plasy*, s. 11–18.

8 Týž, s. 12–14.

9 Týž, s. 16. – P. Hubka uvádí, že A. Wiehl se narodil ve Štáhlavech na jižním Plzeňsku. V matrikách narozených pro obec Štáhlavy však nebyl mezi lety 1782–1832 zjištěn žádný novorozeneček tohoto jména. Dokonce ani samotné příjmení Wiehl v tomto období ve Štáhlavech nenalezeme.

10 Podrobný životopis a soupis díla uvádí BUKAČOVÁ, I.; MILLER, J.: *František Alexander Heber*.

11 HEBER, F. A.: *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser*, 4. Band.

Obr. 7. František A. Heber: Zámek Kaceřov. Pohled od severovýchodu. 1846. (Převzato z HEBER, F. A.: *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser*)

bylo především k vypovídací hodnotě ikonografického pramene, ale i k jeho atraktivnosti pro odbornou i laickou veřejnost.

Jak už bylo výše uvedeno, nejstarší známé vyobrazení zámku Kaceřov pochází z roku 1712 a jeho autorem je plaský mnich Mauritius Vogt. Toto vyobrazení je v mnoha ohledech jedinečné. Perspektivně ani dispozičně sice příliš zdařilé není, ale zachycuje jako jediné některé stavební prvky, později zaniklé. Jedná se především o vstupní bránu s přílehlou fortanou či strážnicí, kterou na žádném jiném historickém pohledu nenalezneme; díky tomu si můžeme udělat alespoň základní představu o tehdejší podobě brány. Dále zde vidíme ukončení věže pomocí čtyřboké helmice s lucernou – i ta vzala poměrně brzy za své, takže na mladších vyobrazeních se uplatňují již jiná řešení. M. Vogt se také zcela správně snažil zachytit unikátní stránku zámeckého areálu, tj. jeho bastionové opevnění s vodním příkopem. Zvolil formu nadhledu a nakreslil celý fortifikační systém lichoběžníkového půdorysu. Jasně zároveň vyjádřil základní funkční uspořádání celku, rozděleného na rezidenční východní část a hospodářskou část západní. Obě části jsou odděleny navzájem zdí s nikami a renesančními portály, z nichž dodnes existuje pouze jeden. Kresba naproti tomu ignoruje výškové rozčlenění zámeckých budov a též celková jejich hmota působí oproti skutečnosti příliš subtilně.

Další čtyři vyobrazení pocházejí až z prvních dvou dekad 19. století a jejich autory jsou vesměs Prusíkové. Jedno z nich je navíc poměrně novým nálezem ve Státním oblastním archivu v Plzni. Martin Prusík je autorem tří vyobrazení; uvádíme pouze to pravděpodobně nejstarší, neboť zbylá dvě se od něho skoro vůbec neliší. Jde o pohled z doby kolem roku 1809. Znázorňuje Kaceřov od jihovýchodu. Je na něm dobře vidět především východní a jižní křídlo hlavní zámecké budovy. Oproti kresbě od M. Vogta je ihned patrný rozdíl v řešení horní části věže: jde o krytý arkádový ochoz s cibulovitou bání a dvojitou lucernou, makovicí a žerdí s korouhví ve vrcholu.¹²

Martinův syn František Prusík je autorem veduty plaského kláštera z roku 1814, objevené v letech 2012–2013.¹³ Dva detaily v horních rozích veduty představují poutní areál s proboštstvím v Mariánské Týnici (vlevo) a právě zámek Kaceřov (vpravo). Na první pohled lze rozlišit poněkud odlišný výtvarný styl mladšího z Prusíků.

12 Muzeum a galerie severního Plzeňska, Mariánská Týnice, Pohled na zámek Kaceřov, akvarel 26 × 41 cm, inv. č. 8272. Reprodukcí další Prusíkovy malby, odlišné v detailech, publikoval bez komentáře PODLAHA, A.: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Kralovickém*, s. 30.

13 SOA v Plzni, Vs Plasy, kresba č. 1, papír, 60,2 × 30 cm (dosud archivně nezpracováno).

Obr. 8. Edvard Herold: Zámek Kaceřov. Pohled od východu. 1871. (Převzato z *Květy*, roč. 6, č. 27, s. 212)

Dále vidíme jiný tvar bastionů, nežli odpovídá skutečnosti; například jihovýchodní bastion se zdá být toliko tříbokým. F. Prusík také opakuje nepřesnost z vyobrazení svého otce, když zeď oddělující obě hlavní vnitřní části areálu příkládá opticky přímo k západnímu průčelí zámku. Nicméně mnohem důležitější je, že další stavební změnu prodělala věž. V období mezi lety 1809–1814 bylo totiž sneseno jedno její patro včetně střechy. Proto zde vidíme věž nižší, opatřenou pouze jednoduchou stanovou střechou. – Díky nálezu veduty je možné upřesnit dobu, kdy došlo k přestavbě horní části věže.¹⁴

Bratři Jan a Ondřej Wiehlové vytvořili několik map plaského hospodářství, přičemž v *parergonech* některých z nich je znázorněn zámek Kaceřov. Zastavme se u dvou vyobrazení od O. Wiehla. Zámek zachycují poněkud schematicky, prakticky ze stejného pohledu od jihovýchodu, a jedno je koncipováno jako oslava Floriána Gryspeka z Grysparu a celého jeho rodu. Vzhledem k tomu, že se jedná o mapy velkostatku, zámecká budova na nich není ústředním motivem; zobrazena je vždy celá přiléhající ves. Starší vyobrazení není datováno, ale vzniklo v době snad ještě před rokem 1824.¹⁵ Časové zařazení druhé mapy není zatím zcela jasné – nejpravděpodobnější je, že pochází z roku 1825.¹⁶ – Další velkostatkovou mapu panství Plasy s vyobrazením Kaceřova vytvořil v roce 1844 syn O. Wiehla Antonín. Byla vydána jako litografie a v tomto příspěvku o ní dále nepíšeme.

První, kdo nakreslil zámek Kaceřov v terénu a krajině podle skutečnosti, byl v roce 1846 František A. Heber. Využil při tom pohled od severovýchodu, staršími vedutisty ignorovaný. Na rytině je patrná pokračující destrukce památek; za Klemense L. V. Metternicha, kdy zde byly nejen sypky, ale posléze navíc četné pronájmy, brala rychlý spád. Vidět je pustnutí fortifikačního systému u severovýchodního bastionu a také destrukce hospodářské budovy vpravo. Poprvé lze zaznamenat zazděná okna zámecké budovy.¹⁷

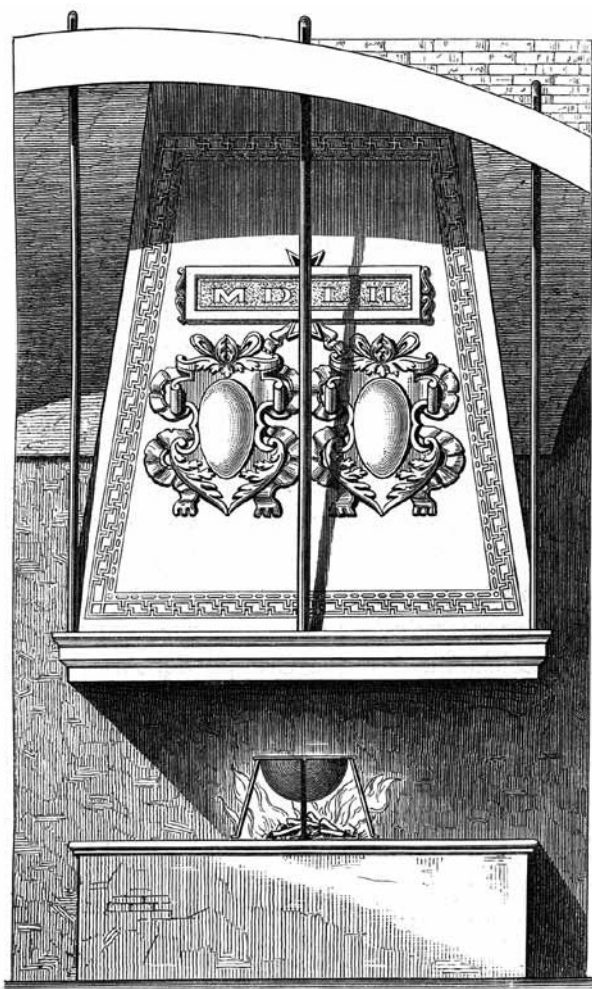
V druhé polovině 19. století se kaceřovský zámek, i pod vlivem tehdy módního romantismu, stával vyhledávanějším než dříve. Jeho vyobrazení se začínala objevovat

14 Tuto skutečnost potvrzují i dvě kresby severního křídla zámeckého nádvoří s arkádami a věží, jak je v jednom ze svých cestovních deníků sám zpracoval K. Kramerius, syn známého pražského nakladatele a obrozence V. M. Kramera, a to právě v roce 1814; také na nich vidíme už jednoduchou stanovou střechu. Poměrně nedávno byla zpracována edice těchto deníků. KALAŠOVÁ, M. (ed.); KRAMERIUS, K.: *Putování po českých hradech (1814–1818)*, s. 180–181.

15 SOA v Plzni, *Vs Plasy, Generální mapa statku Kaceřov*.

16 Tamtéž, *Generální mapa velkostatku Plasy*.

17 Kresby od F. A. Hebera jsou uloženy v Muzeu hlavního města Prahy. Kresba Kaceřova je podle informace kurátora uměleckých sbírek ztracena.

Obr. 9. Carl Laužil: Zámek Kaceřov. Zdobný plášť dymníku v černé kuchyni. 1881. (Převzato z LAUŽIL, C.: *Schloss Kacerov in Böhmen*, s. 25)

v běžném tisku a časopisech. Dvě uveřejnil časopis *Květy* v roce 1871.¹⁸ Jejich autorem byl pražský spisovatel a hlavně malíř a ilustrátor Edvard Herold (1820–1895). První znázorňuje objekt od východu. Destrukce opevnění již tehdy nezadržitelně pokračovala. Památka je jinak zachycena s některými výraznými nepřesnostmi. U jižního rizalitu je přidána navíc prostřední fronta oken. Rovněž věž je opticky posunuta oproti skutečnosti mnohem více směrem do nádvoří. Nicméně jde patrně o poslední známé vyobrazení věže, která byla jedním z nájemců nejspíš v roce 1875 zbourána, přičemž došlo k výraznému poškození arkád severního křídla. Realitě neodpovídá ani bosáž přízemní části obvodového zdiva, která se uplatnila na stavbě dalšího gryspekovského renesančního zámku – v Nelahozevsi, nikoli však v Kaceřově.

Druhé vyobrazení v *Květech* se týká zámeckého interiéru. Souvisí opět s vlivem romantismu. Kresba zachycuje zpustlý hodovní sál v západním křídle, takzvanou tabulnici. Jedná se o tentýž sál, ve kterém měli podle pověsti spáchat hromadnou sebevraždu všichni příslušníci rodu Gryspeků po zamítnutí jejich žádosti o generální pardon císařem Ferdinandem II. Za zmínku ještě stojí nepřesný název *Kačerov*, jenž se v dobové literatuře čas od času objevuje.

Další významné vyobrazení, zahrnující půdorysy stavby a nákresy krbů včetně jejich rozměrů či původních fasád, zpracoval vídeňský architekt Carl Laužil (1842–1902), jenž mimo jiné vyučoval na průmyslových školách ve Štýrském Hradci a krátce též v Plzni. Jedná se o první skutečně odbornou sondu do stavebněhistorického vývoje kaceřovského zámku.¹⁹ C. Laužil nakreslil i černou kuchyni v přízemí, s honosným dýmníkem zdobeným štíty s kartušemi a letopočtem *MDLVII*.²⁰ Tento dýmník dnes už neexistuje.

Zámek Kaceřov nemohl uniknout pozornosti jednoho z našich nejvýraznějších výtvarníků-krajinářů na přelomu 19. a 20. století, Karla Liebschera (1857–1919). V jednom z děl *Ottových Čech* zachytil objekt též poněkud netradičně od západu.²¹ Dobře je vidět zeď oddělující obytnou část areálu od části hospodářské, včetně již pustých nik. Z renesančních portálů je dochován již pouze jediný, ten, co existuje dodnes. Nejvýraznější hmotovou změnou je chybějící věž. Jedná se o jedno z posledních vyobrazení zámku před jeho požárem v roce 1912.²²

Řadu námi uváděných ikonografických pramenů k zámku Kaceřov uzavírá poněkud neobvykle vůbec nejstarší z nich. Týká se potencionálního stavitele. V sále prvního patra jihovýchodního rizalitu se jako zázrakem zachovala malovaná nadokenní římsa s několika podobiznami osob v medailonech. Je to jedna z mála starých nástěnných maleb dochovaných na zámku. Historici umění její vznik časově určují rokem 1556 a jednu z podobizen někteří z nich označují jako možné vyobrazení předpokládaného autora stavby, Paola de la Stelly.²³

V této souvislosti zmiňme ještě jeden pramen, dnes nedochovaný (stejně jako mnoho dalších cenných artefaktů vzal za své při požáru roku 1912). Jde o nástrovní malbu, která se nacházela v nejreprezentativnější zámecké místnosti – velkém či společenském sále v prvním patře východního křídla. Malba bývala dvoudílná a vznikla v době po roce 1755 za opata Fortunata Hartmanna (1714–1779), jak o tom svědčil jeho znak umístěný mezi oběma částmi malby. Chronologicky první část nesla název *Sen knížete Vladislava I.*, narážející na legendu o vzniku kláštera v Plasích. Druhá část se nazývala *Ferdinand II. vrací klášteru plaskému jeho bývalé statky*, přičemž je jasné, jakou událost oslavovala. Pro nás je důležité, že právě zde byl vpravo v chrámovém oblouku vyobrazen zámek Kaceřov, a to poměrně věrně, jak se zdá podle starých fotografií.²⁴ To jistě nebyla náhoda. Zámek Kaceřov totiž symbolizoval všemožný tlak Floriána Gryspeka a jeho synů na plaské

18 Zde publikujeme kolorovanou verzi Heroldovy kresby, zatímco ilustrace v *Květech* je pouze černobílá.

19 Studii přeložila do češtiny I. Bukačová, ovšem s nesprávným rokem vydání originálu 1877. LAUŽIL, C.; BUKAČOVÁ, I: *Nejstarší vědecký popis Kaceřova*.

20 LAUŽIL, C., c. d., s. 25.

21 *Čechy*, 9. díl, s. 126.

22 Nejspíš stejný autor vytvořil také kresbu, kterou publikoval SEDLÁČEK, A., c. d., s. 113. Je třeba ji zmínit pro úplnost i proto, že zobrazuje zámek ze zřídka používaného pohledu od jihozápadu.

23 Prezentováno na výstavě *Královský letohrádek – skvost renesanční architektury v Čechách*, Pražský hrad, Královský letohrádek, 1. 5.–29. 6. 2008, kurátor V. Procházka, (výstava bez katalogu).

Obr. 10. Karel Liebscher: Zámek Kaceřov. Pohled od západu. 1897. (Převzato z *Čechy*, 9. díl, s. 126)

Obr. 11. Kaceřov (okr. Plzeň-sever). Zámek. Malovaný nástěnný medailon v sále v prvním patře jihovýchodního rizalitu. Asi 1556. (Foto P. Kolář, 2009)

řeholníky v době předbělohorské. Obraz ve spojení s Ferdinandem II. tedy symbolizoval konečné vítězství cisterciáků nad kdysi obávanými sousedy – Gryspeky z Grysparu.

Na závěr uvedme znovu, že uměleckohistorický význam renesančního zámku Kaceřov je mimořádný v celostátním

měřítku. Není proto divu, že památka přitahovala pozornost historiků, topografů i umělců v minulosti už velmi záhy. Některá historická vyobrazení publikovaná autorem zde byla uveřejněna už dříve, ale ikonografii zámku v Kaceřově až dosud nikdo nevěnoval systematictější pozornost. Je v povaze věci, že ani náš příspěvek téma zdaleka nevyčerpává. Nabízí se možnosti dalšího prohloubení poznatků o historické ikonografii, a využití novějších pramenů (fotografického materiálu atd.) je prozatím polem téměř neoraným.²⁵

24 Národopisné muzeum v Plzni, inv. č. KPS 633. Publikovali ji např. ROŽMBERSKÝ, P.; NOVOBILSKÝ, M., c. d., s. 4. Jinou fotografii celého sálu i s nástropní malbou publikoval PODLAHA, A., c. d., s. 39, ale zámek sám je na snímku jen těžko rozeznatelný. Pro úplnost je třeba uvést jednu zajímavost. V expozici Muzea a galerii severního Plzeňska v Mariánské Týnici se nacházejí dvě olejomalby na plátně z 18. století s obdobnými náměty Vladislava I. a Ferdinanda II. se zámek Kaceřov v pozadí.

25 Za zmínku v tomto směru stojí práce věnovaná kolorovaným diapozitivům. FÁK, J.; KRČMÁŘ, L.: *Severní Plzeňsko na historických kolorovaných diapozitivuach*. Několik fotografií, pořízených před požárem zámku roku 1912, publikoval také PODLAHA, A., c. d., s. 30–42.

Prameny

KALAŠOVÁ, Marcela (ed.); KRAMERIUS, Karel: *Putování po českých hradech (1814–1818)*. Praha, Scriptorium, 2010.
Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, inv. č. 8272, veduta zámku Kaceřov od M. Prusíka, akvarel, kolem roku 1809.

Národopisné muzeum Plzeňska, inv. č. KPS 633, fotografie fresky v interiéru zámku Kaceřov, před r. 1912.

Státní oblastní archiv (SOA) v Plzni, pracoviště Klášter, Velkostatek (Vs) Plasy, veduta kláštera Plasy od F. Prusika, kresba č. 1, papír, 60,2 × 30 cm, kolem roku 1814. Tamtéž, *Generální mapa statku Kaceřov*, papír podlepený plátnem, 117 × 172 cm, inv. č. 2040, mapa č. 4, (nezpracováno), O. Wiehl, asi 1824. Tamtéž, *Generální mapa velkostatku Plasy*, papír podlepený kartonem, 150 × 115,5 cm, (nezpracováno), O. Wiehl, 1825.

Státní oblastní archiv (SOA) v Plzni, Sběrka matrik západních Čech, Církev římskokatolická, sign. Starý Plzenec 07, (1782–1814), a 08, (1806–1813); sign. Štáhlavy 01, (1814–1841).

Literatura a nepublikované zprávy

BUKAČOVÁ, Irena; MILLER, Josef: František Alexander Heber. In *Ročenka klubu Augusta Sedláčka*. 85. Plzeň, Klub Augusta Sedláčka, 1985, s. 5–24.

BUKAČOVÁ, Irena: Mauritius Vogt – příspěvek k barokní vzdělanosti v Čechách. In *Severní Plzeňsko – vlastivědná ročenka*. Mariánská Týnice, Muzeum a galerie severního Plzeňska, 1994, s. 7–47.

Čechy. 9. díl, Západní Čechy. Praha, J. Otto, 1897.

FÁK, Jiří: Opevnění zámku Kaceřov. In *Severní Plzeňsko – vlastivědná ročenka*. Mariánská Týnice, Muzeum a galerie severního Plzeňska, 1993, str. 41–46.

FÁK, Jiří: Zámek Kaceřov v historické ikonografii. In *Grypspekové a předbělohorská šlechta, Kralovice a poddanská města*. Mariánská Týnice, Muzeum a galerie severního Plzeňska, 1998, str. 56–61.

FÁK, Jiří; KRČMÁŘ, Luděk: *Severní Plzeňsko na historických kolorovaných diapozitivách*. Mariánská Týnice, Muzeum a galerie severního Plzeňska, 2008, s. 20–22.

FREJKOVÁ, Olga: *Palladianismus v české renesanci*. Praha, Česká akademie věd a umění, 1941.

HEBER, František A.: *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser*. 4. Band. Prag, Artistisch-typographischen Institutes von C. W. Medau und Comp., 1846.

HUBKA, Petr: Wiehlové a Plasy. In *Antonín Wiehl, Sborník příspěvků přednesených na konferenci pořádané ke 100. výročí úmrtí významného českého architekta v Plasích 23. září 2010*. Plasy, Město Plasy, 2010, s. 11–18.

KOLÁŘ, Petr: Nejvýznamnější donátor a mecenáš renesanční a humanistické kultury na Plzeňsku, 500 let od narození Floriána Grypspeka z Gryspachu. In *Minulostí západočeského kraje*. 44. Plzeň, Archiv města Plzně, Plzeň, 2009, s. 35–72.

Kaceřov (zámek) – pojednání a fotografie. Plzeň, Kroužek přátel starožitností, 1912.

KRČÁLOVÁ, Jarmila: *Renesanční stavby Baldassara Maggího v Čechách a na Moravě*. Praha, Academia, 1966.

KRČÁLOVÁ, Jarmila: Renesanční architektura v Čechách a na Moravě. In *Dějiny českého výtvarného umění*. 2. svazek, 1. díl. Praha, Academia, 1989.

Květy. 1871, roč. 6, č. 27, s. 212 a 214.

LAUŽIL, Carl: Schloss Kacerov in Böhmen. *Mittheilungen der Kaiserl. Königl. Central-Comission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und Historischen Denkmale*. 1881, Jg. 7, Bd. 1, s. 17–25.

LAUŽIL, Carl; BUKAČOVÁ, Irena: Nejstarší vědecký popis Kaceřova. *Vlastivědný sborník – čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska*. 1997, roč. 7, č. 3, s. 8–10.

MUK Jan; LANCINGER Luboš: *Kaceřov, Stavebně historický průzkum zámku*. Praha, Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů, 1969. Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni.

NOVOBILSKÝ, Milan: Gotická věž tvrze na zámku v Kaceřově. In *Dějiny staveb 2006*. Plzeň, Klub Augusta Sedláčka, 2006, s. 85–93.

PODLAHA, Antonín: *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Kralovickém*. Praha, Archaeologická komise při České akademii věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1912.

PRUSÍK, Jaromír: *Rod Prusíků: 1515–1970*. Praha, vlastním nákladem, 1970.

ROŽMERSKÝ, Petr; NOVOBILSKÝ, Milan: *Gotická tvrz a zámecká pevnost Kaceřov*. Plzeň, Petr Mikota, 2007.

SEDLÁČEK, August: *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. 13. díl. Praha, F. Šimáček, 1905, s. 113–117.

ŠAMÁNKOVÁ, Eva: *Architektura české renesance*. Praha, Státní nakladatelství krásné literatury a umění, 1961.

VOGT, Mauritius: *Das Jetzt lebende Königreich Böhmen*. Frankfurt/Leipzig, Bey Johann Ziegern, 1712.

Summary

The mansion at Kaceřov in the sources of historical iconography

Keywords: area to the north of Pilsen — Kaceřov — mansion — Florian Gryspek of Gryspach — Renaissance architecture — historical iconography

The mansion at Kaceřov in the area to the north of Pilsen ranks among architecturally prominent Renaissance manor houses in Bohemia. It was built by the Bohemian Royal Chamber's Secretary Florian Gryspek of Gryspach between 1540 and 1552. Early on, its singularity and almost intact state of preservation started attracting artists and illustrators. As far as an edifice of such significance is concerned, researching into the iconographic

sources belongs to essential means of learning its history. Until now, however, the iconography of Kaceřov has not been given the adequate attention, in spite of the fact that many images accompanying this article have already been published in the past. The author accordingly endeavours to pay off at least partially that debt, drawing attention to numerous images capturing the edifice between 1712 and 1897. Some of them are valuable just with regard to the circumstance that the mansion's look had undergone various changes in the course of centuries, whereas the edifice avoided a fundamental redevelopment. The site, however, suffered a severe blow during the devastating fire in 1912.

(Translated by Karel Matásek)